

Fig. 1. Torrild set fra nordøst. KdeFL fot. 1971. - *The village seen from north-east.*

TORRILD KIRKE

HADS HERRED

Herredsbogen 1661¹ oplyser, at kongen ejede kirken. 1674² mageskiftede han den og andre besiddelser i Hads herred med landkommissær Laurids Brorson til Dybvad for gods på Bornholm. Præsten i Hundslund, Oluf Christensen Friis, der var gift med en af Brorsons døtre, kom 1692³ i besiddelse af en del af kirken, som han 29. april 1696⁴ skødede til admiral Jens Rodsteen til Rodsteenseje. Laurids Brorsons søn Jochum, der var præst i Randlev, ejede resten af kirken, som han 11. marts 1696⁵ afstod til Gregorius Rathlous enke Margrethe Gersdorff. Ved skøde af 7. december 1707⁶ til Bendix Lassen på Å-kær afhændede Rodsteens svigersøn Henrik Bielke den part af kirken, som han havde arvet fra svigerfaderen. Fra de følgende år er det ikke lykkedes at finde adkomstbreve vedrørende kirken før 1721, da Frederik Christian Rantzau til Rodsteenseje og Kanne 30. maj⁷ solgte den til Jørgen Grabow til Urup. 1768,⁸ en halv snes år efter sin tiltrædelse som sognets præst, erhvervede Johannes Hildebrandt kirken, som han straks satte i stand (s. 2624) og 1794⁹ overlod sognets gårdmænd på favorable vilkår.

Torrild kirke, der overgik til selveje 1. januar 1911, havde indtil 1965 Vedslet i Voer herred som *anneks*; siden 1971 har den selv været anneks til Hundslund.

Fra gammel tid har mange veje løbet sammen i Torrild, hvor husene og gårdene i landsbyens kerne kranser kirken, der rejser sig på en bakkeknold. Herved understreges dens centrale placering. Bakken har toppunkt lige vest for tårnet, og til alle sider, mest markant mod øst, falder terrænet, således at den relativt beskedne bygning i medfør af beliggenheden bliver synlig viden om. Landsbyens mange træer og bebyggelsen, der i de senere år er vokset kendeligt, slører dog denne situation.

Den rektangulære kirkegård, der næppe er udvidet, *hegnes* på alle sider af græskronede markstensdiger, der i tidens løb ofte meldes

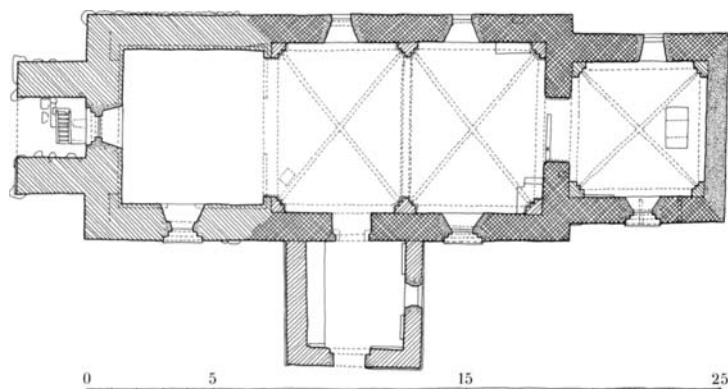

Fig. 2. Grundplan 1:300. Opmålt af Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1971, tegnet af KdeFL 1985 med angivelse af de borthuggede anslagsfremspring i sydportalen (s. 2621). - Plan with indication of the cutaway rabbetted projections in the south portal.

omsat og udbedret, første gang 1618.¹⁰ En låge og køreport af sortmalede jerngitterfløje, ophængt på jernrør, udgør *hovedindgangen*, placeret i den vestre del af norddiget, over for præstegården.¹¹ Desuden er der midtvejs i sydsiden, ud for våbenhuset, en stakitlåge mellem træstolper med overligger.

1615¹⁰ skulle tømreren lægge en ny *†trist* i en af lågerne. 1723 berettes, at der fast ingen mur er om kirkegården, ej heller låger, så bæsterne har sin gang der, og gravene ser ilde ud. 1725¹²

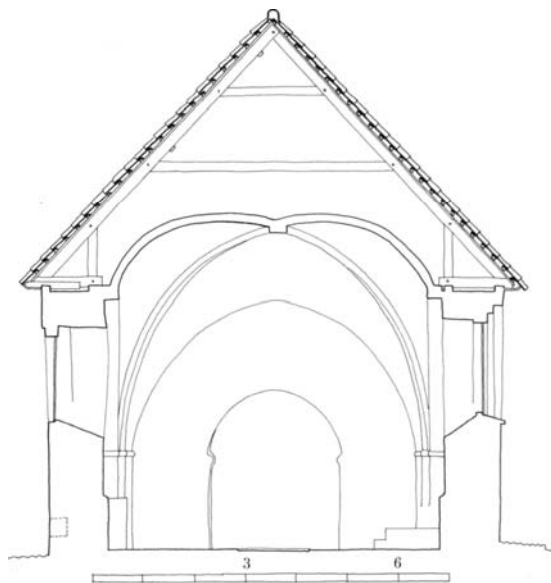

Fig. 3. Tværsnit i skibet, set mod øst 1:150. Opmålt af Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1971, tegnet af KdeFL 1985. - Section through the nave.

blev muren sat i stand, og porten og de to låger, der vist havde været taget i forvaring, kom på plads. Det fremgår 1736,¹² at der sad en låge i østsiden og en i vest, mens hovedadgangen 1836¹³ omtales som stakitport.

Langs digerene, navnlig mod syd og vest, står der store asketræer, og en allé af unge linde strækker sig fra porten forbi tårnet til kirkens sydvestre hjørne. En urneplæne er anlagt 1977 i kirkegårdens sydvestre afsnit.

Et teglhængt, nyromansk *ligkapel*, hvis udvendige kalkning første gang nævnes 1919, er 1908¹⁴ opført i kirkegårdens nordvestre hjørne, og placeret således, at bygningens nordre langmur hviler på den sikkert samtidige, støbte mur, der hegner mellem indkørselsporten og vestdiget. Over døren i kapellets østgavl står byggeåret med jerncifre, i husets modsatte ende er indrettet toilet og redskabsrum.

Pikstensbro omkring kirken er anlagt 1909.¹⁴

BYGNING

Kirken består af kor og skib, fra tiden omkring år 1200, som i sidste del af 1400'erne er blevet forsynet med indbyggede hvælv. Det er utvivlsomt også i årtierne før reformationen, at der til bygningen er føjet et våbenhus foran sydportalen samt en vestforlængelse indbefattende et lille, såkaldt styltetårn. Orienteringen har betydelig afvigelse i sydlig retning.

Fig. 4. Kirken set fra sydøst. Ældre foto i Boserups samling. Nationalmuseet. - *The church seen from south-east.*

Kirkens oprindelige afsnit er det kvadratiske kor og et skib, der indvendig synes *proportioneret* over korets kvadrat i forholdet 2 til 3 og har portalerne anbragt i langmurenes vestre trediedelspunkt. *Byggematerialet* er overvejende kløvede eller banede marksten, der er henlagt i regelmæssige horisonter. Adskillige steder, navnlig i skibet og f.eks. ved hjørnerne, er stenene dog tildannede som kvadre. Overalt bærer murværket præg af reparationer og omsætning, hvilket også må være forklaringen på, at korgavlen er væsentlig tyndere end de andre mure. De to bevarede taggavle og bagmurene er af marksten med udjævnet mørtel.

Af *dørene* er kun bevaret den søndre, som fortsat bruges i den skikkelse, den fik 1890,¹⁵ da lysningen i facadesiden udvidedes fra 100 til 130 cm, og den indtil da vandrette overside blev muret med et fladbuet stik. Allerede 1884, da Uldall besøgte kirken, fandtes der hverken spor efter nordportalen eller af de oprindelige *vinduer*.

Hvad angår kirkens *indre*, tyder omstændighederne på, at Uldall har ret i sin formodning

om, at korbuen står i sin oprindelige bredde, der udgør lidt over en trediedel af triumfvæggens længde, og at de upræcise, af hvidtekalken rundede former på vangernes hjørner og kragbåndene kan skyldes brand.

Ændringer og tilføjelser. Ligesom de fleste andre kirker i Århus stift har Torrild kirke i senmiddelalderen været genstand for ud- og ombygninger, der afgørende har ændret bygningens udseende, og hvorved stort set er frembragt den skikkelse, vi kender i dag. Rækkefølgen af de enkelte afsnit inden for byggevirksomheden lader sig oftest ikke, eller i bedste fald kun delvis fastslå. I Torrild kirke har man indbygget hvælv i kor og skib, rejst et våbenhus foran den søndre indgangsdør samt forlænget kirken mod vest, og hertil synes fra begyndelsen at have været knyttet et lille tårn. Hvad angår den kronologiske orden forekommer den ovennævnte at have sandsynligheden for sig. Det spiller her en rolle, at der i skibets hvælv er placeret en lem, som har sikret forholdsvis nem adgang til kirkens loft. Dette forhold kan dog ikke tages som noget sikkert indicium for, at

Fig. 5. Kirken set fra vest. Chr. Axel Jensen fot. 1907. - *The church seen from west.*

Fig. 6. Vestre glamhullepar (s. 2624). Hans Stiesdal fot. 1971. - *Belfry lights in west side of tower.*

våbenhuset (fra hvis loft adgangen foregår i dag) er yngre end overhvælvingen. De byggetekniske enkeltheder ved overgangen mellem det oprindelige skib og vestforlængelsen godtgør kun, at skibets overhvælving, der i almindelighed følger efter korets, var færdiggjort, før arbejdet med forlængelsen gik i gang. Korets *krydshvælv* adskiller sig fra den type, der dominerer i Århus stift, idet skjoldbuerne og ribberne udspringer af hjørnepillerne uden den gængse markering af vederlag. Det iagttages desuden, at ribberne, hvis nederste del udgøres af kantstillede sten, er suppleret med hel-sten brede overribber, hvilket heller ikke er normalt for området. Skibets overhvælving er derimod gennemført på den måde, som er den mest udbredte i stiftet, dvs. med retkantede halvstensribber, der ligesom gjordbuerne og de svagt spidse skjoldbuer udgår af de falsede piller over et fremspringende, foroven og forned affaset normalskifte. Den nævnte *lem*, der nu er tilmuret med to rækker munkesten, sidder i vestfagets vestre kappe og er utvivlsomt samtidig med hvælvingen.

1907 konstaterede Chr. Axel Jensen rester af et *†sidealter* i skibets nordøstre hjørne.

Våbenhuset foran syddøren, der formentlig er tilføjet i den sene middelalder, er bygget af granitkvadre med bagmure af marksten. De veltildannede blokke, der navnlig præger vestfacaden, og den skråkantsokkel,¹⁶ hvorpå murene er rejst, kan give anledning til en formodning om, at den enkle bygning, ligesom vestforlængelsen og tårnet, er opført under anvendelse af ældre materiale. Gennemgående optræder der i stiftets kirkeudvidelser ikke flere granitkvadre end dem, der fremkom ved den til ombygningen direkte knyttede nedbrydning af ældre murværk. For Torrids vedkommende er antallet af granitblokke væsentligt større, og hertil knytter sig det forhold, at i hvert fald vestudvidelsen ifølge en lokal tradition er opført med sten fra den på et ukendt tidspunkt nedbrudte Rindelev kirke i nabosognet Fruering.¹⁷

Våbenhuset nævnes første gang 1615,¹⁰ da loftet vist skulle repareres. 1854¹⁸ ønskede synet, at døren blev øget i højden og kalkbænken¹⁹ bortskaffet. Formentlig er herefter ind-

Fig. 7. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1981. - *The church seen from north-east.*

gangen ændret, hvorved murede det fladbue-de stik af små sten, som eksisterer i dag. 1858¹⁸ foreslog synet anskaffelse af et jernvindue.

Vestforlængelsen, hvormed skibets gulvareal er øget med knap halvdelen, er på en syld af marksten opført overvejende af granit, der har en udtalt kvaderkarakter, navnlig på sydsiden (om materialets herkomst, jfr. ovenfor). Til bagmurene er anvendt rå kamp. Foroven i nord- og vestfacaderne er muret med munkesten, som desuden indvendig udgør byggematerialet i de partier af langvæggene, der støder op til skibet.

Ubenyttede forlæg på alle sider angiver, at forlængelsen, der i ældre tid benævntes kirkens »nederste del«,²⁰ var planlagt med hvælv, men alt tyder på, at overhvælvningen aldrig blev virkeliggjort. I stedet er lagt et træloft, der tidligst omtales 1715¹² og pudsedes efter en omfattende reparation omkring 1860.¹⁸ De to trekantede åbninger mellem loftet og skibets hvælv er lukket med en pudset bræddevæg.

I dag belyses vestforlængelsen af to vinduer, hvoraf det ene, formentlig det søndre (jfr. f.eks. Saksild, s. 2415), kan være oprindeligt,

men begge præges af omdannelser og udvidelse.

Omstændighederne lader formode, at det lille *tårn*, der med en stor, rundbuet arkade står åbent i vestsiden, er samhörørende med forlængelsen. Kirkens udbygning synes således typologisk at høre sammen med udvidelser blandt nabokirker og vist i stiftet overhovedet (jfr. Saksild, s. 2415 og Hvilsted, s. 2596). Vistnok i forbandt med forlængelsen består tårnets murværk forneden af kvadre, men over et niveau svarende til skibets tagfodshøjde skifter byggeemnet til tegl. Hele sydsiden præges af reparationer, men på nordsiden, som er mindre ændret, ses enkelte kvadre fordelt i munkestens-murværket (jfr. Århus domkirke, s. 280). Tårnets østmur, der på forlængelsens loft springer frem for taggavlen, er her, hvor den ikke skulle være synlig, udført med marksten.

På kirkens vestgavl, til hver side for tårnet, har der antagelig fra begyndelsen været kamtakker, som 1721¹² truede med at »falde fra«, og dengang eller siden er blevet fjernet.

Det lille klokkekammer øverst i tårnet har to glamhuller mod hvert verdenshjørne. På østsiden er hullerne skubbet fra hinanden af skibets tagryg og hvert formet som en spidsbuet åbning i en nærmest rundbuet fals. På de tre andre sider er åbningerne samlet i en tvillingkomposition med en cylindrisk midtpille (fig. 6) af den type, som ses mange steder i stiftet (jfr. f.eks. Odder, s. 2529), og som utvivlsomt er inspireret af det store tårn ved hovedkirken i Århus (s. 237). På indersiden er alle åbninger fladbuede.

Nogle skifter under lydhullerne er der mod nord og i de tilstødende partier af øst- og vestmurene bevaret et lag stjernestillede, gennemgående bomhuller, nu tilmuret i facaden.

Begge tårnets gavle afsluttes med kamtakker, hvis fjernelse Danske Kancelli 1843²¹ satte sig imod. Sydgavlen, der nymuredes 1872²² og atter 1907,¹⁴ er uden dekoration, mens den nordre indeholder tre høj blændinger, der flankeres

Fig. 8. †Kalkmalet blomstervase, fra 1400'ernes sidste årti, på østkappen i skibets næstøstligste hvælv (s. 2626). Otzen fot. 1972. - †Wall-painting of flower vase from the last decade of the 1400's on the east severy in the nave's last vault but one.

af små trappestiksblandinger, hver placeret under en stump savskifte. Kamtakkerne og toppen af høj blændingerne er forvanskede, muligvis ved den ommuring, der fandt sted 1920-21¹⁴ eller i forbindelse med tagværkets næsten fuldstændige fornyelse i tilslutning til den ovennævnte nyudførelse af sydgavlen (jfr. fig. 7).

Omtalen af *vedligeholdelse efter reformationen* foreligger først fra begyndelsen af 1700'erne, dvs. fra årene under Store nordiske Krig, som for mange kirker har været vanskelige. På Torrild kirke afholdtes i denne periode adskillige syn, og man konstaterede, at bygningen overalt behøvede reparation.¹² En ekstraordinær synsforretning 1707²³ beskrev kirken som meget brøstfældig og fremhævede, at tårnet var revnet i det sydvestre hjørne. 1716 udtalte man, at tårnet ikke kunne blive stående ret længe, hvorefter der gennemførtes en istandsættelse. Også fra 1720'erne foreligger efterretninger om revnedannelser, der truede skibets gavle og tårnet.¹² Næste dokumenterede reparation fremgår af den meddelelse, der på skibets loft er malet med versaler og skriveskrift tværs over hele tårnets østmur: »Ano 1768 er dene kjrke restaureret af eijeren Hr. Johan Hildebrandt Sogne Prest/ [for] Torrild og Wedslet Meenigheeder«. Reparationer omtales desuden 1806²⁴ og 1818.¹³ 1919¹⁴ ønskedes bomhullerne tilmuret.

Da *gulvet* 1707²³ nævnes første gang, var det for en stor del »kun lagt med piksten, som lå løse«, og synet 1729¹² konstaterede, at under stolene lå der »nogle få kampesten her og der«, ellers var det mest »løst muld«. I første halvdel af forrige århundrede anføres²⁵ gentagne gange, at der var behov for reparation, navnlig i kirkens vestre ende, hvor »dækket over begravelsen« var sunket. 1854 ønskedes nye, hvide sten lagt i midtgangen og i mandsstolene, og nogle år senere blev det foreslået at lægge fliser i koret med træ inden for altersranken.¹⁸ Bræddegulvene i stolestaderne skulle 1923¹⁴ erstattes af udstøbning og kokosmætter.

Materialernes nuværende fordeling, der stort set svarer til tilstanden 1907,²⁶ er således, at der i koret ligger gule og røde, sekskantede teglflis-

Fig. 9. Indre, set mod vest. NE fot. 1981. - Interior looking west.

ser, stemplet Bygholm; inden for skranken gule mursten, mønsterlagt på fladen. I midtgangen gule sten på fladen og træ i stolestaderne, mens våbenhusets gulv, der ønskedes omlagt 1891,¹⁸ består af gule, kvadratiske teglfliser.

Den første omtale af *vinduer* er fra 1619,¹⁰ da en glarmester fra Skanderborg udførte et stort, nyt vindue og reparererede de andre. Da pulpituret fjernedes 1841,²⁷ anbragtes med kancelliets tilladelse et nyt vindue, der skulle have »en med kirkens øvrige dele harmonerende form«. 1854¹⁸ ønskedes et vindue i sydsiden, antagelig i skibet, fornyet og gjort »lige så stort som det i

nord«. Omstændighederne lader formode, at de eksisterende jernvinduer er sat successivt ind i løbet af 1870'erne efter henstillinger og forslag fra synet.¹⁴

Da *tagene* i begyndelsen af 1700'erne²⁸ nævnes første gang, var alle hængt med tegl; dengang og siden omtales reparationer og omlægninger. Materialet er fortsat tagsten, der ved den seneste fornyelse 1973 blev lagt på bræddeunderlag. Tagværkerne er af eg, hvori indgår enkelte genanvendte tømmerstykker.

Opvarmning ved en kakkelovn i skibets nordøstre hjørne (jfr. fig. 10) etableredes 1903-04.¹⁴

Fig. 10. Indre, set mod øst. Fot. mellem 1903 og 1912 i Boserups samling, NM. - *Interior looking east, as it was between 1903 and 1912.*

En kalorifer fra 1930'rne blev 1963 afløst af et luft varmeanlæg.

Vindfløjen på tårnet bærer årstallet 1877 og er anbragt på en stang, der afsluttes med en pæreformet knop.

Kirken står i dag teglhængt og hvidkalket ude og inde med sorte sugfjæl på kor, skib og våbenhus. Alle vinduerne har indvendig smig, men de er lidt forskellige, hvad angår åbnings figur og udformningen i facaden; på sydsiden og i vest er de således falsede. Våbenhusets loft er sandbrunt med grå bjælker.

†KALKMALERIER

I forbindelse med kirkens restaurering 1972 fandt man på skibets to østre hvælv medtagne rester af en kalkmalet dekoration²⁹ af egnens vanlige, enkle type fra 1400'ernes sidste årti (jfr. Hvilsted s. 2599). På østligste hvælvs ribber sås spor af spinkle sparrer, over skjoldbuerne i

begge fag ranker med fembladsblomster samt over gjordbuerne den sædvanlige buefrise med prikker. På det midterste hvælvs østkappe iagttoges en tohanket vase med blomster (fig. 8), i vestkappen en strittende hale, der formodentlig har tilhørt en ræv forfølgende en fugl, ganske som i Spørring (s. 1677) og Lyngå (s. 1772). Alt nu overkalket.

INVENTAR

Oversigt. Det eneste levn fra middelalderkirken er den romanske døbefont, der tilhører en meget ensartet værkstedsgruppe fra egnen omkring Horsens. Fra regnskaberne har man viden om, at den formentlig første prædikestol var muret - ligesom flere andre i de nærmeste kirker. Den efterfølgende stol af træ, fra 1616, er udført af den især i Hads herred kendte billedskærer Oluf Olufsen fra Hedemølle, der har signeret sit andet arbejde i kirken, altertavlen fra 1610. Tavlen malerier skyldes den kendte Ribemaler Lauritz Andersen, hvorimod en maler Gevard fra Odense, ligesom i Bjerager har stafferet prædike-

Fig. 11. Indre, set mod øst. NE fot. 1981. - Interior looking east.

stolen. De barokke stolegavle er skåret 1654, kirkeskibet 1672. Klokken er støbt af en kendt Viborgmester, Caspar Kønig. - Et epitafiemaleri fra o. 1691 over en præstefamilie vidner om datidens børnerigdom. Flere gravsten fra 1600'rne, antagelig hugget i Århus, har tidligere ligget i kirkens gulv, men er nu opstillet ved væggene.

Alterbordet er muret og muligvis omsat i ny tid. Den eneste synlige side er den groft pudsede og hvidtede bagside med et nyere indrettet, stort rum forsynet med hylder. Bordet, der står 71-75 cm fra østvæggen, måler 96-99 cm i højden, 164 cm i bredden og er ca. 84 cm dybt. Alterbordspladen, af fyr, har lige under altertavlens fodstykke en indskåret versalindskrift, »R. Tander 1858«, muligvis fra en reparation.

†*Sidealterbord*, se ovenfor.

Et *alterbordspanel*, af fyr, fra 1600'rne, der dækker bordets tre sider, er nu skjult af et påsømmet alterklæde. Ved altertavlens restaurering 1950 fandt man panelet ret defekt. Forsi-

dens fire fyldingsfelter er ifølge et fotografi adskilt af tætsiddende, profilerede rammestykker; de vandrette planker har affasninger ind mod fyldingerne. Fodpanelet, der er afhugget forinden, har fire småfyldinger med delvis ødelagte, profilerede rammer. Alterbordets endepaneller, hver med to rektangulære fyldinger, er yngre og muligvis taget andetsteds fra. Umalet.

Alterklæde, nyere, af rødt fløj, med sølvgaloneret, latinsk kors. †*Alterklæder*. 1615¹⁰ bestod alterklædet af lærred, 1715 af »uldent, syet tøj«, formentlig det, der 1738 erklæredes for »utjenligt«. 1794³⁰ havde alteret et rødt »klædeshæng«. 1844 ønskede synet alterforhænget farvet carmoisinrødt, men besluttede 1859,¹⁸ at der skulle anskaffes et nyt, rødt, hvilket dog først skete 1862;¹⁴ fornyet 1894.¹⁸

Altertavlen (fig. 12-15), fra 1610, af eg, er forarbejdet af Oluf Olufsen fra Hedemølle, der sammen med maleren ved en indskrift har signeret arbejdet bag på altertavlens fodstykke

Fig. 12. Altertavle 1610, udført af Oluf Olufsen, med malerier af Lauritz Andersen Riber (s. 2627). NE fot. 1981. - Altarpiece 1610, made by Oluf Olufsen, with paintings by Lauritz Andersen Riber.

Fig. 13. Altertavlemaleri af Opstandelsen, 1610 (s. 2630). Jens Johansen fot. 1976. - *Painting of the Resurrection on the altarpiece, 1610 (cf. fig. 12).*

Fig. 14. Englehoved på altertavlens postament (jfr. fig. 12) (s. 2629). NE fot. 1981. - *Angel's head on the pedestal of the altarpiece (cf. fig. 12).*

(fig. 15): »A(nn)o 1610. forarbejde Oluff Olufsen oc Lauritz Andressen(!) Riber dene ta-[vo(?)]]le«.

Altertavlen, der bl.a. er beslægtet med Bjergers (s. 2501) og Fruerings (Hjelmslev hrd.),³¹ har et ret højt, tredelt storstykke, hvis midtfelt er flankeret af to usædvanlig smalle sidefelter med lisénbårne arkader. De glatte storsøjler har kapitæler formet af blade over æggestav samt prydbælter med små diamantbosser. Efter værkstedets sædvane er der beslagværk i fladsnit på den kvartrunde postamentbjælke, samt på topgesimsens tilsvarende led, ligesom store Jesumonogrammer pryder fodstykkets kraftige fremspring. Alle sidevinger og topfeltet er kartoucheformede, kronet eller flankeret af tårnagtige spir og med spinkelt bladværk eller

frugtophæng i relief omkring hel- eller halvrossetter; på storvingerne indrammer slyngbånd med rosetter nyskårne englehoveder,³² kopieret efter hovederne (fig. 14) på postamentfremspringene. Det næsten kvadratiske topfelt er flankeret af toskanske søjler, hvis prydbælter har store bosser.

1950 gennemgik tavlen en istandsættelse ved Georg N. Kristiansen.³³ Den oprindelige, brogede renæssancestaffering på træværket blev nymalet på grundlag af de sparsomt bevarede farverester, der lå på en uholdbar kridtgrund. Stafferingen omfatter smalte på ornamentbund og søjlernes prydbælter, der har grønne og røde bosser; søjleskafterne er hvidgrå. Konturbåndene har grøn og rødgrå marmorering, med guld på skårne konturer samt på Jesumo-

Fig. 15. Altertavle 1610. Bræt med billedskæreren Oluf Olufsens og maleren Lauritz Andersens signaturer (s. 2629). - *Altarpiece 1610. Board with the signatures of the carver Oluf Olufsen and the painter Lauritz Andersen.*

Fig. 16. Alterkalk 1702, udført af Mogens Thommesen Løwenhertz, Horsens (s. 2630 f.). NE fot. 1981. - Chalice, made 1702 by Mogens Thommesen Løwenhertz, Horsens.

nogrammer og englehovedernes hår; guld og sølv er i øvrigt anvendt på flere detaljer. På den smalle frise under topgesimsen er afdækket en indskrift, med lysgule versaler på sort: »H. Niels Rasmvssøn. Peder Michelsøn 1610«, navnene på den daværende sognepræst og kirkeværge.

Af Lauritz Andersens malerier i top- og storfelt, udført på en fast kridtgrund i modsætning til rammens staffering, er kun topfeltets Opstandelsesmaleri velbevaret (fig. 13). Det er udført efter et forlæg, der ofte er benyttet af maleren (jfr. Hvilsted, epitaf nr. 1, s. 2612). I et gult, hvidbræmmet lysskær, mellem brune skyer, ses Kristus trædende Døden og onskabens slange under fode; nedenunder anes helvedsuhvrets små, stikkende øjne. De skræmte soldater, der danner kreds om Kristus, har brogede dragter og brynjer. Storfeltes maleri³⁴ af Kors-

fæstelsen er i partier ødelagt ved en reparation og overmaling udført af malermester Bruun, Odder, der har sat sin signatur i billedets nedre, højre hjørne: »Bruun 1887«. I fodfeltet en oprindelig indskrift med sort fraktur på gul bund: »Hue amor et pietas, hue me pia cura salutis / Impulit humanæ, summum tollerare laborem« (Kærlighed og fromhed driver mig med from omsorg for menneskelig frelses skyld til at bære den allertungeste byrde). Malerierne genistandsat 1976.

Tavlens øvrige indskrifter er også de oprindelige, men gengivet med forgyldt fraktur på sort bund. I sidefelterne nadverordene, i gesimsens frisefelter: 1) »Sandelig hand baar Vor siugdom oc tog Vor pine paa sig«. 2) »Hand er Saargjort for vore Misgierningers skyld oc knusit for vore Synders skyld. Esaia L III«. 3) »Straffen ligger paa han(n)em paa det vi skulde haffue fred«. Yderst i hver side ses et Jesumogram. I fodfeltet: »Saa elskte Gud Verden ... Iohan III«.

Tavlen har over den oprindelige staffering faet tre overmalinger. Den ældste stammer antagelig fra 1780'erne at dømme efter årstallet »178?«, hvis cifre ved restaureringen blev fundet på frisefremspringene; nogle tilhørende indskrifter på frisen kunne ikke tydes. De øvrige, oprindelige indskrifter stod uovermalede, hvorimod rammeværket havde faet en ny, broget staffering: rødbrun ornamentbund, i øvrigt flere forskellige marmoreringer og farver samt uægte guld og sølv.

Ifølge et rødmalet årstal »1845« bag på fodfeltet blev tavlen malet omkring dette år sammen med det andet inventar.¹⁸ Rammeværket fik brogede farver, hvid- og blågrå marmorering samt uægte guld. - Malermester Bruuns tidligere omtalte istandsættelse 1887 omfattede foruden reparationen af Korsfæstelsesmaleriet en mørkebrun egetræsmaling på træværket, stafferet med uægte guld og grågrøn farve. Indskrifterne var i hovedsagen en fri opmaling af den oprindelige skrift, med »latinske bogstaver« i gul farve.

Altersølv. Alterkalk og disk, 1702, udført af Mogens Thommesen Løwenhertz, Horsens.

Fig. 17. Alterstage o. 1625-50 (s. 2631). NE fot. 1981. - Altar candlestick c. 1625-50.

Kalken (fig. 16), 20 cm høj, har ottetunget fod, hvis standkant er smykket med et almindeligt renæssanceornament, rude mellem lodrette stave, der muligvis i dette tilfælde efterligner ornamentet på kirkens tidligere kalk, fra 1675, nu i Hundslund (s. 2663). På en af fodtungerne er pånippet en støbt Kristusfigur, over en lille kartouche med et kranium. Korstræet, med trekløverformede korsarmsender, er ligesom skriftbåndet med »INIR« (!) graveret på fodtungen. Langs fodens yderkant en graveret kursivindskrift: »Denne Kalche og disk³⁵ Hører Tel Tarreld KirchKe Anno 1702«. Sekskantede skaftled og knop, der på over- og undersiden har fremspringende rudebosser. Stort glat bæger med let udragende mundingsrand. På fodpladen ud for årstallet guldsmedens stempel (Bøje 1982, II, nr. 6126). Den tilhørende disk er flad og glat, 13,5 cm i tv. og med et lidt skævt cirkelkors på randen.

* Alterkalk 1675, se Hundslund s. 2663.

Oblatæske, stemplet »Cohr«, med indskriften: »I taknemlig erindring om d. 10.4.1944. Syd Cooper«. Skænket af en australsk kaptajn, som sogneboerne hjalp efter nedskydningen af hans flyvemaskine³⁶ (jfr. mindetavle). *Oblatæske*, 1862, af porcelæn.¹⁴

Vinskummeskeer. 1) 1973, stemplet »Exner«. 2) 1903,¹⁸ udført af A. Fieron, København.³⁷

Sygesæt (fig. 18), 1862,¹⁴ udført af Carl Frederik Lyster, Århus. Den 10,8 cm høje *kalk* er på bægeret dekoreret med et plumpet krucifiks i relief. Under foden guldsmedens navn, i rektangel (Bøje 1982, II, nr. 6085-87) og bystemplettet »Aarhuus«, med versaler (Bøje 1982, II, 230). Den tilhørende *disk*, 5,8 cm i tv., er glat, med smal kant hvorpå graveret cirkelkors. Den lille, ægformede *vinbeholder*, beregnet til anbringelse i bægeret, har på korpus et graveret, latinsk kors; på kugleproppen et kors. Sygesættet opbevares i et samtidigt *træfuttural* overtrukket med sort, mønsterstemplet skind. Nu ude af brug.

Alterstager (fig. 17), o. 1625-50, tidligst omtalt 1687,³⁸ af messing, 42,7 cm høje. Den sto-

Fig. 18. Sygesæt 1862, udført af C. F. Lyster, Århus, med tilhørende futtural (s. 2631). NE fot. 1981. - Communion set for the Sick, 1862, made by C. F. Lyster, Århus, with its case.

Fig. 19. *Fontehimmel med bibelcitat og skåret årstal 1743, nu i Købstadmuseet Den gamle By. (s. 2633). NE fot. 1983. - Font canopy 1743, now in the museum "Den gamle By".

Fig. 20. Romansk døbefont (s. 2632). NE fot. 1981. - Romanesque font.

re, vulstprofilerede fod og skaftet, med balustre på hver side af fladtrykt knop, svarer ganske til stagerne i Sjelle (s. 1913). Lyseskålen er derimod ret dyb og udbugende under den brede krave. Slank, balusterformet lysetorn³⁹ af messing, 13,5 cm høj. Nyere, syvarmet *lysestage*, såkaldt Titusstage.

Et par nyere * *lysestager*, drejet i bøgetræ, har muligvis været anvendt i forbindelse med ligbegængelser. De er 41 cm høje og har over en rigtprofileret fod et slankt, konisk skaft med lysepibe og løs, fladt skålformet lysekrave, ligeledes drejet. Bronzerede. I Købstadmuseet Den gamle By (inv. nr. 591:53).

En »gammel tjernlysestage« er omtalt i inventariet 1687.³⁸

t *Alterbøger*. 1615¹⁰ ejede kirken en bibel, en alterbog og en gradual.

t *Messehagler*. 1615¹⁰ omtales messehaglen som »møget gammel«. 1715 var den af rødt fløj med guldkniplinger.¹² 1844 og atter 1857 ønskedes anskaffet en hagel af rødt fløj med guldgalonier og rygkors.¹⁸

Alterskranken, 1885,¹⁴ består af drejede, gråmalede balustre med ringled samt profileret håndstang malet i to grønne nuancer. Opstillet i bue med udtungning foran alteret. Den foregående *tskranke*, fra 1862,¹⁴ havde nogenlunde samme udformning. Den tidligere skranke karakteriseredes 1847 som et »rækværk«.¹⁸

Døbefont (fig. 20), romansk, af let rødlig granit, foden lidt lysere end kummen. Ifølge Mackeprang (*Døbefonte* s. 258ff.)⁴⁰ tilhørende de østjyske løvefontes såkaldte Horsenstype og formodentlig hugget af samme mester som fontene bl.a. i Odder (s. 2554) og Gosmer. Den måler ca. 96 cm i højden, kummen 82 cm i tv. Dekorationen på den halvkugleformede kumme og den lave, keglestubformede fod er i usædvanlig grad ensartet for hele gruppen. Spinkle tovsstave indrammer kummens forskellige afsnit: de kransstillede bægerblade forinden og de lodrette, rankesmykkede bånd, der adskiller de parvis modstillede løver. Som de øvrige eksempler i gruppen er foden smykket med palmet-volutblade samlet ved ringe, hvorfra en lilje skyder op. Foroven har foden en

skarpkantet vulst under tovvstav, som på fonten i Hundslund (s. 2664). Et brud i stenen ses ved fodens nedre, lodrette kant. 1847¹⁸ skulle fonten males sammen med det øvrige inventar, men ønskedes rensat 1863 og atter 1882.¹⁴ 1862¹⁸ var dens plads i korbuen, hvorfra man ville flytte den til korets nordvesthjørne, hvilket først synes sket 1882.¹⁴ Nu opstillet midt for alteret i koret.

Dåbsfæde. 1) 1935, af messing, udført af »Knud Eibye, Kunstsmed, Odense«, ifølge indskrift på plade anbragt under bunden. 71 cm i tv., glat, med ombukket tovvstavsrand. I bundfeltet en opdrevet bladros. *2) O. 1859,¹⁸ af messing, 46,5 cm i tv., glat, med bred fane og ombukket rand. Opbevares, ude af brug, hos sognepræsten i Hundslund.

Dåbskande (fig. 21), 1862,¹⁴ af tin, svarende til bl.a. Ormslevs (s. 2167) og udført af Oden-segørtleren Niels Frederik Ebbesen Sørensen.⁴¹ Den er 27 cm høj, medregnet lågknoppen, og har urneformet korpus med hulet halsparti samt svunget hank. Under foden gørtlerens stempel, en dobbeltlilje.

* *Fontehimmel* (fig. 19), med skåret årstal 174[3], af eg. Den nu stærkt defekte himmel består af en tolvkantet ramme, ca. 77 cm i tv., med nedre profilliste og på siderne en omløbende indskrift med versaler i forsænkede felter: »Hvo som tro ver og bliver døbt skal blive salig men hvo som ickæ trover skal blive fordømt. St. Marc. 16 [vers 16] Ano 174[3]«. ⁴² Det flade låg har været kronet af seks svungne bøjler samlet omkring en forsvundet knop. Mellem bøjlerne har været anbragt små, drejede knopper, hvoraf nu kun én er bevaret. Oprindelig blåmalet, i 1800'erne dækket af en gul-brun farve, senest af en grå. I Købstadmuseet Den gamle By (inv. nr. 595:53). En *fontehimmel* betegnedes 1731¹² som meget slet. - Fra en af de ovennævnte fontehimle stammer en **helligåndsdue*, nu i Den gamle By (inv. nr. 594:53). Den primitivt formede, reliefskårne due, i eg, har plan overside beregnet til opsættelse på himlens plane underside. Den er 24 cm lang og har udbredte vinger.⁴³ Oprindelig uægte forgyldt, dernæst egetræsmalet, senest hvidmalet.

Prædikestol og opgang (fig. 22-25), med skåret og malet årstal 1616, udført af altertavlens billedskærer, Oluf Olufsen, Hedemølle, og stafferet af Gevard maler fra Odense. - Ifølge kirke-regnskaberne¹⁰ fik Oluf Olufsen 43% dl. og 15 sk.⁴⁴ for på egen kost at gøre prædikestolen, der hentedes i »Hiemølle«. Svenden fik ½ dl. i drikkepenge.

Prædikestolen består af fire fag, der i storfelterne har arkader, hvorunder der foroven er indlagt en seksoddet stjerne i lyst og mørkt træ.⁴⁵ På hjørnerne er fritstående, korintiske søjler, hvis prydbælter er smykket med et lille diademhoved med frugter⁴⁶ (fig. 24). Med hensyn til ornamentale detaljer har stolen flere træk fælles med Bjeragers prædikestol og himmel: arkadernes duktmonster, løvemaskerne på konsollerne under søjlerne og især de for værkstedet så karakteristiske firkantede barneenglehoveder med frugter i håret⁴⁷ (fig. 22). Rammen stykkerne bag søjlerne har en S-volutdekoration i fladsnit, der, lidt varieret, gentages på det

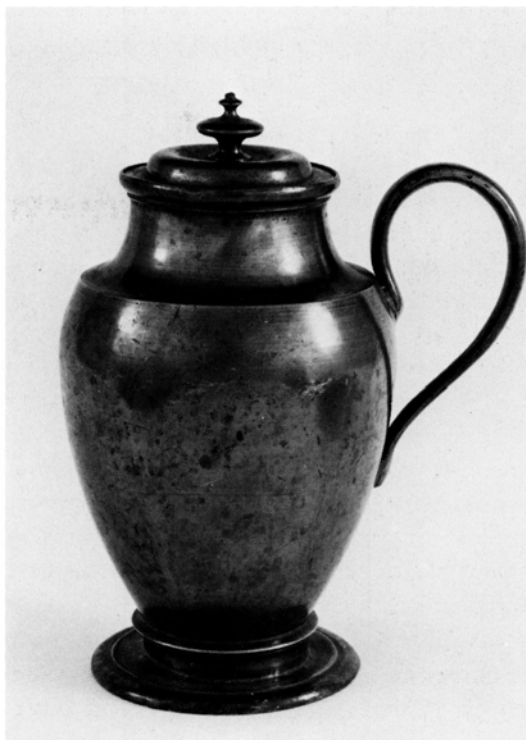

Fig. 21. Dåbskande af tin, 1862 (s. 2633). NE fot. 1981. - Baptismal ewer of pewter, 1862.

Fig. 22. Udsnit af prædikestol 1616 (jfr. fig. 23) (s. 2633). NE fot. 1981. - Section of pulpit 1616 (cf. fig. 23).

kvartrunde postamentled. Hængestykkerne er kartoucheformede og gennembrudte. Den polygonale underbaldakin har foran ribberne volutbøjler dekoreret med ringe. Under gesimsens tandsnit- og æggestavlister bærer frisen en indskrift med reliefversaler: »Bøyer eders ørn hid oc kommer hid til mig. Hører saa skvle i lefve. Esa. 55 ann. 1616«.

Det samtidige opgangspanel, afsluttet af en kanneleret mægler med topspir som altertavlens, har to skrå fyldinger, hvis rammestykker har dukatornament. Frisen under gesimsens tandsnit har en reliefindskrift: »Alt det i gjøre, det gjør i lesv chri. naen.⁴⁸ Col. 3«. Stolens egetræsgulv og -trappe er bevaret, men i nyere tid anbragt på en 40 cm høj repos. I regnskabet for 1616¹⁰ noteres, at trappen lavedes af kampesten og beklædtes med egefæl og fyrredeller.⁴⁹ Efter at opgangen til prædikestolen 1817¹³ var »rent forfalden« og »haandgelinder«

manglede, har man antagelig opsat det balusterbårne tigelænder parallelt med korbuen, der ses på et ældre interiørfotografi (fig. 10).

1950 er prædikestolen restaureret af Georg N. Kristiansen.⁵⁰ Den ret velbevarede staffering, der ligger på en tynd kridtgrund, stammer fra 1616,¹⁰ da »Gieffuerdt (Gevard, Givert) maler af Aatense« (Odense) fik 40 dl., samt i kostpenge 13 dl og 1 mk., selvtredie i fire uger og tre dage for at »formale« stolen.⁵¹ Maleren og hans svende kørtes i vogn fra Bjerager til Torrild.⁵² Efter arbejdets fuldførelse agedes han til Århus. - På plinten af den fjerde søjle fra opgangen er malet initialerne »H.N.R.« for sognepræsten hr. Niels Rasmussen, og på den tilstødende profilliste i sidste fag fortsættes »Ano 1616«.

I arkadefelterne er - trods dekorationen med de indlagte stjerner - malerier af de fire evangelister, der som i Bjerager (s. 2508) er udført ef-

Fig. 23. Prædikestol 1616, udført af Oluf Olufsen (s. 2633). NE fot. 1981. - *Pulpit 1616, made by Oluf Olufsen.*

ter forlæg hentet fra en af Wierix's apostelskulpturer.⁵³ Samtidig med at forlæggets figurtegninger nøje er fulgt, har maleren dygtigt erstattet apostlenes attributter med evangelisternes bog eller pen,⁵⁴ ligesom dyresymbolerne er tilmalet; farvevalget er malerens eget. I et felt fornedet står navnene med rødgule versaler på brun bund, fra øst: »S. Matthevs,⁵⁵ S. Marcvs (fig. 25), S. Lucas, S. Iohannes«. Sidstnævnte evangelistfigur var den eneste, der ved restaureringen fandtes overmalet med egetræsfarve, antagelig efter beskadigelse på grund af sollyset, og som derfor blev delvis nymalet 1950.

Rammeværkets oprindelige renæssancestaf-fering omfatter en del guld på skårne konturer samt på søjledetaljer, løvemasker, englehår, og indskrifter. I øvrigt rødt og grønt, på sølv, på dukatmønster, hvide ornamenter på brun bund på rammeværket bag søjlerne samt forskellige farver på listerne. Opgangspaneltes fyldinger

har et rødbrunt rankemønster kontureret med lysrødt og sort, på mørkebrun bund.

Ældre maleristandsættelser er foretaget 1849 og o. 1867,¹⁸ da stolen ønskedes forsiret med maling og forgyldning. O. 1887 har stolen ligesom altertavlen fået en overmaling med egetræsfarve.

†*Muret prædikestol.* Før den nye prædikestols opsætning 1616 fik en pligtskarl betaling, 10 sk., for at »udføre« (dvs. fjerne materialerne fra) »den gamle, murede prædikestol«¹⁰ (jfr. Saksild s. 2427, Randlev s. 2482 og Bjerager s. 2509).

Stoleværk, med gavlplanker fra 1654, af eg, omlavet og suppleret i flere omgange i nyere tid. I nordsiden findes 18 gavle, i sydsiden 17, alle glatte, med udskårne, barokke topstykker over profilliste. Rigest dekoreret er de to øverste gavle både i nord og syd, muligvis oprindelig tilhørende therskabsstole. Endnu 1849¹⁸

Fig. 24. Detalje fra prædikestolen 1616 (jfr. fig. 23) (s. 2633). NE fot. 1981. - Detail from pulpit 1616 (cf. fig. 23).

Fig. 25. Prædikestolsmaleri af evangelisten Markus, udført 1616 af Gevard maler, Odense (s. 2635). NE fot. 1981. - Painting of Mark the Evangelist by the painter Gevard, Odense, 1616, as found on the pulpit.

omtales de øverste stole som malede og lukkede, dvs. med døre, i modsætning til de øvrige. De østligste gavltopstykker (fig. 27) er højest, trekløverformede og med volutter og blade i fladsnit omkring midtskive med påsat, skåret englehoved. Under profillisten et rektangulært, udsparet felt, uden indskrift. De næstøstligste topstykker i hver side har lidt forskelligt udskåret fladsnit, med henholdsvis fantasisker og (fantasi-) dyrehoveder. Under deres respektive profillister er indskårne versaler: »S.N.D.«, i nord (fig. 26) og »16. M.S.D. 54«, i syd. En enkelt gavl vestligt i nordsiden, over for indgangsdøren, har en næsten tilsvarende skæring, samt indskriften: »16. M.A.D. 54« (fig. 28). De øvrige gavle har ens, enkle, glatte topstykker med lille bladranke i halvcirkulært felt foroven samt skårne bladvolutter til siderne. - Indgangspanelerne har høje, rektangulære fyldinger mellem profilerede smalfelter, på den indvendige side er fyldingskanterne kraftigt hulede.

Fire fag af et *panel (fig. 29), af fyr, fra 1600'ernes begyndelse, jfr. alterbordspanel i Hjerik, Viborg amt, findes nu i Den gamle By (inv. nr. 586:53). Det er afbrudt for enderne, ligesom fodlisten er afskåret, og måler nu 66 cm i højden og 207 cm i længden. Storfelterne har profileret rammeværk, med smalfelter, og hver af fyldingerne er dekoreret med en diagonalstillet rombe, dannet af profillister. Det øvre rammebræt smykkes af et skråriflet bånd, gesimsbrættet hviler på små, profilerede knægte. Under en egetræsmaling findes en blågrøn farve og underst en rødbrun; bagsiden har samme bemaling.

1865-66¹⁴ blev stolene⁵⁶ forsynet med rygstød, der var 16 tommer højere end sædet, samt skrâpulte, hvorefter alt egetræsmalede. 1888-92¹⁸ omdannedes alle stole. Bænkenes bredde blev øget med to tommer, og rygstødet fik en hældning på 2½ tomme. Atter egetræsmalet.

†Skamler blev 1618 forfærdiget af snedkeren.¹⁰

En ny †præstestol blev 1858 anbragt i koret bag et gardin.¹⁸ En del af en nyere *degnestol*, hvis låge er smykket med et hoved i stuk, om-

Fig. 26-28. Topstykker fra stolegavle 1654 (s. 2636). NE fot. 1981. - *Top panels from pew ends 1654.*

givet af forkrøppet ramme, ligger nu på våbenhusloftet. 1882¹⁸ ønskedes stolen i korets (nord-vestre) hjørne flyttet for at give plads til døbefonten. Degnen fik herefter sæde i skibets nordøstre hjørne.

†*Skab*. 1687³⁸ omtales et gammelt egeskab, der 1715¹² stod i »altergulvet«, dvs. koret, og som var beregnet til »messeklæderne«.

Pengeblok, fra sidste halvdel af 1800'erne, enkel, retkantet træblok beslået med to tværbånd samt to bånd, der danner hængselbeslag til forsidens lille, øvre låge. To gamle og to nyere nøglehulsbeslag. Jernlåg med pengeslidse. Blokken egetræsmalet som stoleværket. Opstillet øst for indgangsdøren.

En *†tavlepung* er nævnt 1715.¹² 1858 ønskedes anbragt en *†offerbrikke* ved degnestolens hjørne¹⁸ (jfr. Ormslev s. 2168). To *†pengebøsser*, af metal, fra o. 1900, var opsat på hver sin stolegavl i syd og nord (jfr. fig. 10).

Orgelpulpitur i vest, o. 1914. Skranke, med udsavede, stiliserede balustre, med fremspring foran orgelhuset. Lyst egetræsmalet som orglet.

†*Vestpulpitur*,¹³ tidligst omtalt 1803¹² som brøstfældigt på loft og gulv. Fjernet 1841, fordi det ifølge ansøgningen til kancelliet næsten aldrig benyttedes og desuden formørkede den nederste del af kirken. I stedet anbragtes et vindue i gavlen²⁷ (jfr. ovenfor).

Orgel, bygget 1972 af Bruno Christensen &

Sønner, Terkelsbøl. Seks stemmer, ét manual og pedal. Manual: Gedakt 8', Principal 4', Kobbelfløjte 4' Oktav 2', Mixtur II. Pedal: Subbas 16'. Facade fra 1914 med nye prospekt-piber i ændret opstilling. På pulpitur i kirkens vestende. †*Orgel*, bygget 1914 af A. C. Zachariassen, Århus.⁵⁷ Ét manual med tre stemmer: Bordone 16', Principale 8', Salicionale 8'; oktavkoppel, svelle.⁵⁸ Pneumatisk aktion, keglevindlade. På vestpulpituret. Facaden genanvendt i det nye orgel fra 1972.

Fig. 29. *Stolepanel fra 1600'ernes begyndelse, nu i Købstadmuseet Den gamle By (s. 2636). NE fot. 1981. - *Panel of pew from the beginning of the 1600's. Now in the museum "Den Gamle By".*

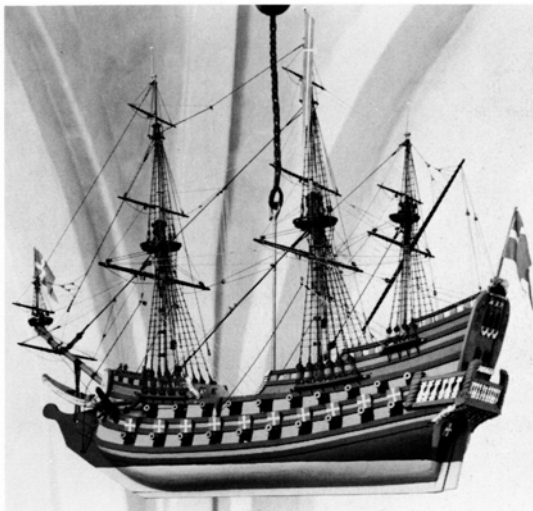

Fig. 30. Kirkeskib 1672 (s. 2638). NE fot. 1981. - Votive ship 1672.

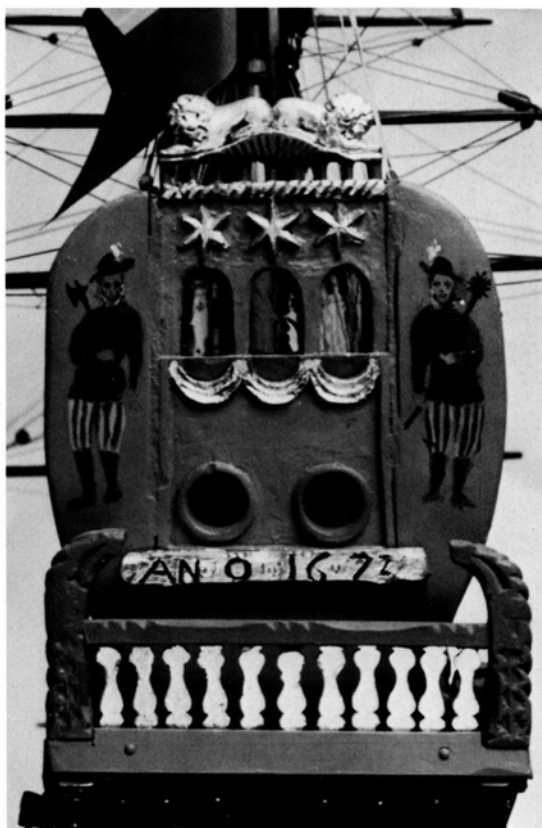

Fig. 31. Agterkastel på kirkeskib 1672 (jfr. fig. 30) (s. 2638) NE fot. 1981. - Stern castle of votive ship 1672 (cf. fig. 30).

Salmenummertaoler. 1-2) O. 1886,¹⁸ rektangulære, med tunget udsavet topstykke og kraftigt profilerede, nedre hjørneknægte; ved rundstavedelt i flere rum til indskudsplader med påmalede tal. Lyst egetræsmaled. Den ene, muligvis afkortet, ophængt på vestforlængelsens nordvæg, den anden og højere, med flere rum (jfr. fig. 10), henlagt på våbenhusloftet, tidligere på triumfvæggens søndre del. 3) O. 1950, til ophængningstal; på triumfvæggen i nord.

Mindetavle, opsat o. 1945, af eg, med profileret ramme; fordybet indskrift med antikva under ørn, i flammer. »Til minde om hin for-aarsmorgen den 10. april 1944, da den store krigs flammeskær luede over Torrild sogn, og til minde om de 6 australske flyvere, som den morgen satte livet til i kampen for Europas befrielse. Flyvernes navne: W. Burke, A. Henry, J. Hosier, L. Brooks, S. Fleming, E. Stedman«. Nederst Royal Air Force-mærket. På skibets sydvæg.

Mindekrans af sølveblade og med sløjfe, hvorpå graveret: »N. N. Glarbo 26.1.94. Fra Torrild Skoledistrikt«. Kransen omslutter et fotografi af afdøde, indfattet i sort ramme. Ophængt under buen mod vestforlængelsen.

To *lysekroner*, leveret henholdsvis 1912 og 1939 af gørtlerfirmaet G. Erstad-Pedersen, Århus; egen model (nr. 2).⁵⁹ Begge har 2x8 lysearme, den ældste oprindelig indrettet til levende lys. Ophængt i skibet. To *petroleumslampetter*, fra o. 1910 (jfr. fig. 10), med kuppel og glas, anbragt i bronzeret støbejernskurv på bevægelig arm fæstnet til plade på den øverste stolestatedestolpe i hver side. Nu i Købstadmu-seet Den gamle By (inv. nr. 597:53). Her findes også fem *lampetter* af jernblik, vinkelbøjede, med lysepibe (inv. nr. 592-3:53).

*Kirkeskib*⁶⁰ (fig. 30), med malet årstal »Ano 1672«, ifølge traditionen bygget og skænket af en søkaptajn i Krogstrup. Orlogsskib med to kanondæk, udsavet forstavn og højt agterkastel. Dette har balusterbalustrade og øvre kahyt med tredelt, guirlandeprydet vindue, hvorover tre stjerner, samt gavlstykke med to liggende, rygvendte løver (fig. 31). Senere rig med røjel på alle toppe; flagspil over hækken. Efter re-

Fig. 32. Epitafiemaleri, o. 1691, af sognepræst til Torrild og Vedslet Ole Jensen Holmboe og hustru, Karen Gregersdatter Krag og deres 14 børn (s. 2640). NE fot. 1981. - *Painting on sepulchral tablet, c. 1691, of the parish priest of Torrild and Vedslet Ole Holmboe and his wife, Karen Gregersdatter Krag, and their 14 children.*

staurering 1972 er skroget brunmalet i to nuancer, kanonportene dannebrogsmålet, mens forgyldning ses på stævnen, balustrene i den rødbrunt malede balustrade, samt på agterspejlets detaljer. På hver side af kahytvinduet er malet en knægt i sribede, gule og rødbrune bukser

og samme farve trøje og hat, med hvid fjer. I hænderne holder de henholdsvis økse og morgenstjerne. Restaureret 1938-39 og 1972.⁶¹ Op-
hængt i snoet jernstang, med ti forgyldte træ-
kugler, i skibets midtgang ud for døren, tidligere i skibets østligste fag.⁶²

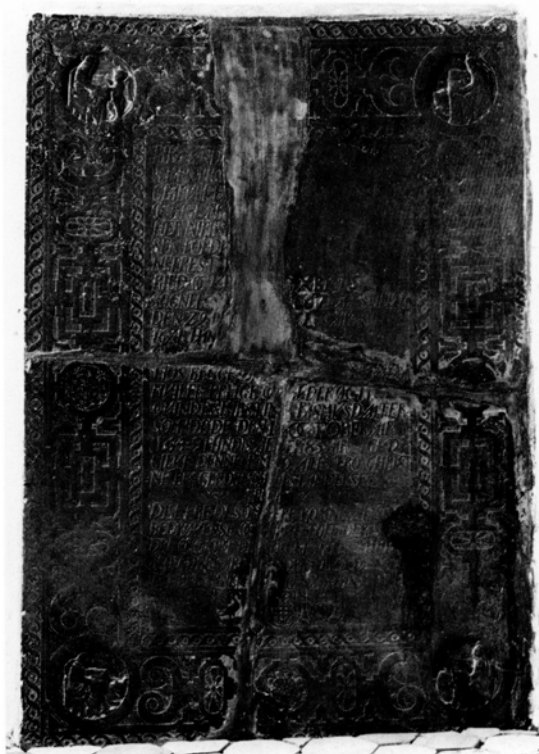

Fig. 33. Gravsten nr. 1, mellem 1621 og 1649, over sognepræsterne Niels Rasmussen og Melchior Jensen samt deres hustru Kirstine Rasmusdatter (s. 2641). NE fot. 1981. - *Tombstone no.1, between 1621 and 1649, to the parish priests Niels Rasmussen and Melchior Jensen, and their wife Kirstine Rasmusdatter.*

Klokke, 1756, støbt af Caspar Kønig i Viborg; 86 cm i tv. Om halsen tre fme rundstave over skriftbåndet, med reliefversaler, indledt og afsluttet af et lille Georgskors: »L: H: G: 1756 C: Konig me fecit Wibvrgi« (... C. K. gjorde mig i Viborg). På klokkelegemet relief af et søuhyre (delfin?), der slår krølle på halen, samt en vindruetklase, motiver som ses på flere klokker af samme klokkestøber i Randers amt.⁶³ Over slagringen rundstav og lille, karnisformet liste. 1794³⁰ omtales klokken i tårnet som god og vellydende, †*Klokker*. 1529 afgav kirken i klokkeskat en klokke, der med al jernfang (ophæng) vejede 2 skippund og 1 lispund.⁶⁴ Siden har kirken formentlig kun haft én klokke, således som omtalt 1687³⁸ og senere.

En **klokkeknebel*, af smedejern, 57 cm lang, kølleformet, med en ret bred øsken foroven,

hvori er fæstnet en læderrem. I Købstadmuseet Den gamle By (inv. nr. 600:53).

Gammel *klokkestol*, af eg, suppleret med nye stivere, dels af eg, dels af fyr.

GRAVMINDER

Epitafiemaleri (fig. 32), o. 1691, af sognepræst til Torrild og Vedslet (1663-1714) Ole Jensen Holmboe (1637-1714) og hustru Karen Gregersdatter Krag (ca. 1644-1716).

Oval trætavle, ca. 180 cm høj, i prærestavsdekoreret, gylden ramme, der foroven har faet tilføjet et skåret bladornament. Maleriet, i olie på træ, viser den børnerige præstefamilie anbragt under en fremstilling af Kristus på korset set i et lysskær, der splitter baggrundens mørke skyer. Præsteparret, der er skildret som midaldrende, står vendt mod hinanden med hænderne sammenlagt i bøn. Han er i ornat med stor pibekrave og med lille kalot på det mørkebrune hår, der ligesom hageskægget breder sig ud over kraven. Hans hustru, hvis ansigtslød er lidt blegere, har hvid, gennemsigtig krave over det sorte liv, med hvide underærmer, samt gråhvidt forklæde. Om halsen bærer hun en gylden kæde og som kravelukke et lille, sløjfeformet spænde. Et sort hovedtøj med hvidt kniplingslin dækker næsten hendes lysbrune hår.

De 14 børn er opstillet på rækker i V-form, på vanlig vis efter køn, foran forældrene, og som disse ser de gruppevis ud til hver side. Som den eneste undtagelse ser den forreste lille, hvidklædte pige ind mod midten. Hun er betegnet som død ved blomsterkransen om håret, palmegren i den ene hånd og grøn krans i den anden. En større pige og tre små drenge er ved deres bladkrans om håret ligeledes karakteriseret som døde. De brunøjede børn er stort set ensklædte. Pigerne er i sorte kjoler med hvide blondekraver, underærmer og forklæde, og smykkes ved perlekæde om halsen, den største dog med guldkæde. De to mindre piger har røde blomster eller bånd i håret ved ørerne. Drengene har sorte dragter med hvide halsbind, de to yderste i næstnederste række tillige

Fig. 34. Gravsten nr. 2, over to unge piger (s. 2642). NE fot. 1981. - Tombstone no. 2, to young girls.

Fig. 35. Gravsten nr. 3, o. 1625-50, over anonymt ægtepar (s. 2642). NE fot. 1981. - Tombstone no. 3, to anonymous married couple.

med store, røde sløjfer, nederste rækkes med små, røde båndsløjfer.

Maleriet må være udført o. 1691 ifølge ministerialbogens⁶⁵ optegnelser om børnenes data. Den næstældste pige, Mette, noteres da som født 7. aug. 1675 og død 24. maj 1690, dvs. knap 15 år gammel. Den mindste pige, Else Kirstine, der kun levede en halv time i året 1686, er på maleriet vist som lidt ældre, og på tilsvarende måde synes de døde drenges udseende ikke at være overensstemmende med deres respektive alder.⁶⁶ Maleren synes således at have fremstillet børnene noget skematisk og i hvert fald de yngste af den store flok lidt tilfældigt.

Maleriet, der er uden oprindelig indskrift, men forneden forsynet med en nyere, oplysende etiket, har hængt hos familien i Norge indtil 1975, da det skænktes til kirken. Ophængt på vestforlængelsens sydvæg.

Gravsten. 1) (Fig. 33), mellem 1621 og 1649, med stærkt nedslidt indskrift over sognepræsten Niels Rasmussen, efterfølgeren Melchior Jensen og deres hustru Kirstine Rasmussdatter. Af den første præsts data kan læses navnet »Niels [Rasmus]sen, fordum [sog]nepræst [til Torjrild oc Ve[dslet] sogner«, †29. ? 1621, 54 år gi. Af efterfølgerens indskrift kan kun ses, at de sekundært indføjede dødsdata er (»xbris« (dvs. december) [1]667, hans alder 71(?) år. Nederst står: »Hos begge ... hviler ... Kirstin[e] Rasmvsdaater, †(? okt. 1649, 85) år gi.

Grå kalksten, 166 X 114 cm, med brud gennem stenen både på tværs og langs. Skriftfeltet er indrammet af et bredt ornamentbånd med beslagværk og rosetter, ledsaget på begge sider af et attisk slyngbånd. Som på de tilsvarende sten i Århus domkirke (s. 785, nr. 36) og Alrø (Hads hrd.) har stenen hjørnemedailloner, hvori evangelisterne ses siddende med bog og

med deres respektive dyretegn. Navnene står med fordybede versaler på cirkelrammen, foroven [S. Mattæ]vs og »S. Marcvs«, forneden »S. Lvcas« og [S. Iohannes]. Midtfeltets indskrift står med let skråtstillede reliefversaler, på den øvre del i to spalter, én til hver af præsterne, mens hustruens indskrift udfylder hele stenens bredde forneden, afsluttet af bibelcitater. Nederst tre ens skjolde, i midten kvindens, med Jesumonogram under initialerne »K RD«, flankeret af ægtefællernes, 1) med svane og »NR«, og 2) med et hjerte kronet af kors og initialerne »MI«. Tidligere i langhusets gulv,²² nu i koret, opstillet mod sydvestre hvælpille.

2) (Fig. 34), o. 1625, figursten over to unge piger. Rødlig kalksten, 175 X 96 X 8 cm, meget slidt og med brud ved øvre, højre hjørne. Inden for langsidernes smalle kanter, smykket med attisk slyngebånd, ses på stenens øvre del to piger stående under et tvillingbueslag, støttet af volutkonsoller i siderne og af englehoved midtpå. Bueslaget har rester af en religiøs indskrift med fordybede versaler og er mod indersiden ledsaget af en tungebort. I midtsviklen et timeglas og i stenens hjørner de fire evangelistsymboler. Foroven træder Mattæus med det ene ben ud over bukonsollen, i det andet hjørne er Markusløven fremstillet liggende med ryggen til, ganske som Lukasoksen og Johannesørnen forneden. Mellem de sidste ses et kranium over korslagte knogler. Pigerne, der er let vendt mod hinanden, holder hænderne sammenlagt foran brystet. De bærer rund pibekrave over det korte, midtknappede liv, med markerede ærmegab og spids underkant mod det »plisserede« skørt. Den største pige er kendetegnet som ugift ved sit fletningsopsatte hår. Af skriftfeltets næsten forsvundne indskrift kan kun læses: »Hervnder [hviler Niels Christ]jensøns⁶⁷ 2 d[øt]re« samt nederst måske årstallet [1]6-24. På stenens nedre ramme skelnes enkelte bogstaver »Ie ... Hen ...«, måske en stenhuggersignatur? Tidligere i skibets gulv,²² nu i våbenhuset, op ad østvæggen.

3) (Fig. 35), o. 1625-50, figursten, med sekundær indskrift fra o. 1700. Rødlig kalksten, 176 X 122 X 8 cm, stærkt nedslidt især på ste-

nens nedre del med skriftfeltet. Under et tvillingbueslag båret af volutkonsoller i siderne og midtfor af englehoved, ses et ægtepar, i knæstykke, med hænderne sammenlagt i bøn foran brystet. Manden har ørekort hår, tvedelt fuldskæg og pibekrave over bredbræmmede kappe. Kvinden bærer konehue, rund krave og lang, foldet kappe. Stenen har hjørnecirkler med de siddende evangelister og deres tegn, mellem de nedre ses to symmetriske skjolde, mandens med et træ(?), kvindens med det almindeligt anvendte Jesumonogram. I buesviklen foroven et vinget timeglas. I skriftfeltet er den oprindelige indskrift udslebet for at give plads til en næsten nedslidt, sekundær indskrift, med fordybet kursiv, hvoraf kan læses »... Aar 1700 ... og Gud Elske[nde kone] ... 1699 ...«. Stenen er antagelig udført i et Århusværksted (jfr. bl.a. en beslægtet sten i Mårslet, s. 2277, nr. 3). Tidligere i langskibets gulv²², nu opstillet i våbenhuset mod østvæggen.

4) O. 1791, over Peder Simonsen, f. i Rude 1736, †(? i Torrild), og hustru Magrethe(!) Eskesdatter, .f. i Søvind 1731, †1791, 60 år gl. I ægteskabet avlede de to sønner og to døtre. Rødlig, svagt trapezformet granit, ca. 167 X 111-103 cm og ca. 30 cm tyk, indrammet af spinkel rundstav. Øverst på stenen et rudimentært spejlmonogram i relief, der synes at være Frederik 5.s monogram, flankeret af afdødes initialer, med store skønskriftsbogstaver: »PSST« for Peder Simonsen Torrild og

Fig. 36. Gravtræ af granit, over Maren Pedersdatter, † 1825 (s. 2643). NE fot. 1981. - Sepulchral monument of granite to Maren Pedersdatter † 1825.

»MEDS« for Margrethe Eskesdatter Søvind. Herunder indskriften med fordybede, ret grove versaler. I stenens nedre hjørner udhugget en cirkel. På kirkegården, vest for våbenhuset.

5) O. 1825, over Peder Berthelsen, forhen provst og sognepræst for Torrild og Vedsleth menigheder, *25. feb. 1764, †20. dec. 1825; levede i 30 år et lykkeligt ægteskab med Henriette Sophie Brøndlund, der sammen med to efterladte børn »velsigne hans minde«. Rødlig granit, 117,5 x 68 x 12 cm, med hulet kant og riffelhuggede sider. Indskriften, med fordybede, nu sortmalede versaler, optager hovedparten af stenens flade. Opstillet mod våbenhusets sydvæg, vest for døren.

Gravtræ af granit (fig. 36), o. 1825, over »salig kone Maren Peders datte« (!), f. i Balleboe 1768, gift 1799 8. nov. med Ole Nielsen i Torrild og †21. juli 1825. Granitten, der er 154 cm lang, 33 cm bred ved hovedendens nedre flade og ca. 34 cm tyk, er formet som en træstamme; en indhugget linie forneden ved langsiderne markerer ståfladen. På den øvre endeflade er med prikker og streger indhugget et primitivt ansigt. Versalindskriften er indhugget som tværskrift på stenens hvælvede overside. På kirkegården, i hjørnet mellem skibet og våbenhusets vestmur.

†*Gravsten, o. 1678?, over salig dannemand Ie[ns?] ..., død i Torrild [16]78?, i sit 55. år. Hviler her ... nu hos Gud salige danne kone Marren Masdatter. O. 1914 i brudstykker i våbenhusgulvet.*⁶⁸

*Støbejernskors (fig. 37), o. 1849, over præst i Torrild og Vedslet menigheder Niels Sadolin, *19. okt. 1778, †7. apr. 1849. Citat fra I.Kor 2,2. Indskrift, i relief, med versaler og antikva. Korsarmene ender i hjerteformede blade med palmet. Nu 104 cm højt. I ligkapellet.*

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Torrild-Vedslet div. dok. 1760-1928 (C 379-23). - Torrild-Vedslet kirkebog 1791-1813 (C 379-2). - *Ved embedet:* Synsprotokol 1862ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske Landsbykirker III, 1884, s. 93-95. - Indberetninger ved M. Mackeprang 1904 (indskrift bag på altertavle), Chr. Axel Jensen 1907 (bygning, inventar og gravminder), Georg N. Kristiansen 1945 og 1950 (alterbordspanel, altertavle og prædikestol), Mogens Larsen 1975 (altertavlemaleri), Jens Johansen 1976 (altertavlemalerier), Vibeke Michelsen og Henrik Larsen 1981 (inventar og gravminder). - Udskrifter af de gennemgæede arkivalier findes i NM 2. afd. - Beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, †kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktion afsluttet 1985.

Notebøger. NM 2. afd.: C. M. Smidt CXXIII, u. år, s. 60-61 (bygning og inventar).

Tegninger og opmålinger. NM 2. afd.: Tegning af døbefont, efter Vinstrup, u. år. - Tegning af døbefontens fodstykke ved Eigil Rothe 1902. - Plan og snit af kirken ved Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1971.

Litteratur: MeddÅSt. 1974, s. 50; 1976, s. 59; 1977, s. 52; 1981, s. 123.

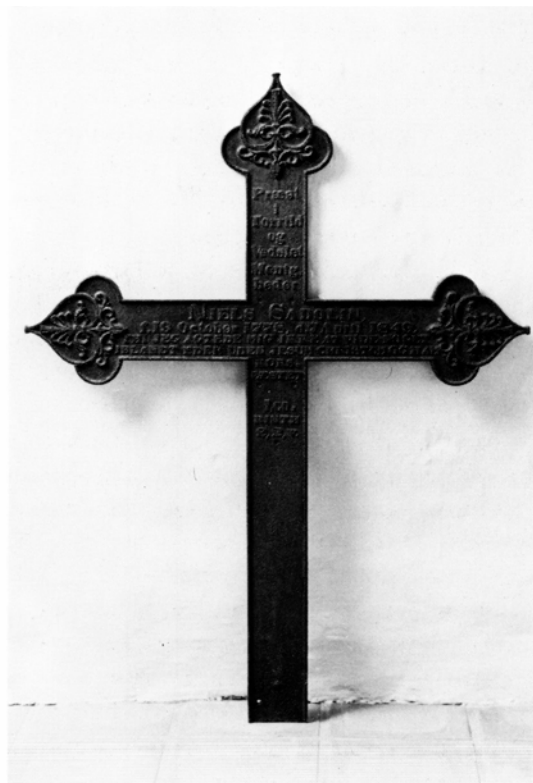

Fig. 37. Støbejernskors over sognepræst Niels Sadolin, †1849 (s. 2643). - *Gast iron cross to the parish priest Niels Sadolin, †1849.*

- 1 LA Vib. Århus bispearkiv (C 3. 1082).
- 2 Kronens Skøder II, 424.
- 3 LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1692-93, fol. 208 (B 24. 656).
- 4 LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1696-97, fol. 56 (B 24.662).
- 5 Note 4, fol. 64.
- 6 LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1706-11, fol. 247 (B 24. 670).
- 7 LA Vib. Århus stiftamts, Havreballegård og Stjernholm amters arkiv. Indkomne breve 1739 II (B 5A. 217). Torrild kirke var blandt dem, hvorom der i slutningen af 1730'rne opstod trætte med kongen, jfr. Randlev, note 7 (s. 2488) og HofmFund. III, 199.
- 8 LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1763-68, fol. 730 (B 24. 699), skøde af 20. juni 1768. Ifølge Torrild-Vedslet præstearkiv. Diverse dokumenter 1760-1928, købte præsten kirken af fru Christine Grabow.
- 9 LA Vib. Hads-Ning herreders skøde- og panteprot. 1793-1801, fol. 91 (B 58B. SP 3), jfr. E. Bønnelycke: Hads Herred før og nu. Århus 1873-76, s. 166-67.
- 10 RA. DaKanc. Seks års kirkeresk ... 1620 (B 184e).
- 11 Præstegårdens lange stuehus er opført af Rasmus Zimmermann, sognepræst 1798-1813. E. Bønnelycke (note 9), der også meddeler, at laden fra 1600'rne stod til 1829; jfr. F.Jerk: Gamle danske præstegårde, 1978, s. 230-31.
- 12 LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700 ff. (C 3. 1166 ff.).
- 13 LA Vib. Århus amts søndre provsti. Synsprot. 1817-54 (C 30. 1-2).
- 14 Synsprot. 1862 ff.
- 15 Note 14. En skitse af den ældre tilstand ledsager kladden til det kgl. bygningsinspektors brev til kirkeministeriet (LA Vib. Bygn.insp. Århus. Forsk, kirker 1850-1905 (B 239. 125)), men giver ikke klar besked om portalens konstruktion.
- 16 Nogle skråkantkvadre indgår i den murede opbygning under tårnstigen.
- 17 DaAtl. IV, 244. Rindelev kirke figurerer hverken i forbindelse med landehjælpen 1524 eller klokkeskatten 1528-29. Jfr. Hvilsted, s. 2617 (note 19) og S. Elkjær: Nedbrudte Kirker i Aarhus Amt. Årb-ÅrhSt. IX, 1918, 119-26.
- 18 LA Vib. Hads-Ning herreders provsti. Synsprotokol 1842 ff (C 31. 1 ff.).
- 19 Det fem cm hævede gulv langs vestvæggen kan reflektere en *muret bänk*.
- 20 Note 12. DaAtl. IV, 244, kalder det et kapel.
- 21 Note 18 og LA Vib. Århus bispearkiv. Forsk, indb. 1838-46 (C 3. 1515).
- 22 Uldall 1884.
- 23 LA Vib. Rodsteenseje. Forsk, sager 1646-1862 (G 333.14).
- 24 LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes istandsættelse m.m. 1804-23 (C 3. 1151).
- 25 Noterne 12 og 13.
- 26 Indb. Chr. Axel Jensen.
- 27 Note 13 samt LA Vib. Århus bispearkiv. Stiftsøvrighedens journal 1831-40 (C 3. 729) og Hads herred. Torrild-Vedslet 1715-1845 (C 3. 583).
- 28 Noterne 12 og 23.
- 29 Jfr. fotos fra 1972, ved fotograf Otzen, Odder; i NM.
- 30 Torrild-Vedslet præstearkiv: Div. dok. 1760-1928.
- 31 Jfr. også Hvilsted epitaf nr. 1, s. 2609.
- 32 På englehovedernes plads var ved istandsættelsen 1887 anbragt en roset.
- 33 Bag på altertavlen står: »Altertavle og prædikestol er AA 1950 istandsat under Nationalmuseet af Georg N. Kristiansen«. Nyskåret blev foruden englehovederne også tårnspirene, der flankerer topfeltet.
- 34 Udført på en egetræsplade, tildannet i én bredde, og som måler 123 x 67,5 cm.
- 35 K'et forvansket.
- 36 Oplyst af kirketjeneren.
- 37 Laurits Grim: Danske Guld- og Sølvmedes Stempler, 1943, s. 66.
- 38 LA Vib. Hads herredsbog 1687 (C 3.1104).
- 39 Den ene stages torn afbrækket.
- 40 Se desuden Ejler Haugsted: Lidt om romanske Stenmestres Arbejder i Aarhus Stift, i Fortid og Nutid XVI, 1945-46, s. 70.
- 41 Poul Halkjær Kristensen: Danske tinmærker, ved Holger Rasmussen, 1983, s. 80.
- 42 En hjørneklods med sidste ciffer mangler nu; årstallet nævnt i Chr. Axel Jensens indb. samt i rgsk. (note 9).
- 43 Den ene vinge afbrudt.
- 44 Ifølge det opstillede regnskab (note 10) betalte den ene kirkeværg, der 1616 var sognepræsten Niels Rasmussen, 20 dl., den anden, Peder Michelsen, 23V2 dl og 15. sk.
- 45 Jfr. bl.a. Hundslund (s. 2667), Mesing (Hjelmslev hrd.) og Hørning, Skanderborg amt, alle uden malerier, samt Saksild (s. 2426) hvis staffing er senere. For Torrilds vedkommende taler omstændighederne for, at stjernerne i storfelterne hurtigt er blevet dækket af evangelistmalerier, jfr. ndf.
- 46 Svarende til bl.a. Århus Vor Frue, epitaf nr. 1, s. 1191 ff.
- 47 Jfr. Bjerager s. 2507, Hvilsted epitaf s. 2609 og Hundslund prædikestol s. 2667.
- 48 Skal læses: nafen (dvs. navn), idet bogstaverne F og E er sammenskrevet.
- 49 Desuden oplyses, at en bjælke »kom under« prædikestolen (bærestolpe?), at en karl fik 1 sk. for at sætte stentrappen, og at to snedkere fik kost i to dage for 2 mk. for at opsætte selve stolen.
- 50 Der tilføjedes et nyskåret englehoved (nr. 2 fra

væggen), alle tandsnit under kronlisten samt en drejet knop under underbaldakinen.

51 Svenden fik 1 dl. i drikkepenge.

52 Ifølge Bjeragers regnskaber, jfr. s. 2114, note 15.

53 Marie Mauquoy-Hendrickx: Les estampes des Wierix, Bruxelles 1978-82, nr. 871, 875, 877 og 880.

54 Apostelen Jakob den Ældres vandringsstav_{jer-}net, så evangelisten Mattæus' oprakte hånd nu er skjult bag arkaden. Apostelen Filips korsstav erstattet af evangelisten Markus' pen og apostelen Mattæus' vinkeljern af Lukas' bog. Apostelen Mattias' økse har måttet vige for evangelisten Johannes' pen, og kappen, der lå over apostelens hoved, er fjernet. 55 En ældre reparation af de indlagte stjerner har beskadiget ansigterne, især Mattæus' der er delvis opmålet.

56 En *stolegavl, af fyr, antagelig fra 1800'rne, findes nu i Den gamle By (inv. nr. 587:53). Topstykket er en forenklet udgave af de barokke stoles, med tilsvarende, indfældet stykke til støtte for et skråtstillet rygpanel. Gavlen er egetræsmalet som omtalt 1850 (note 18), herunder en brun farve; i topfeltet en gulmalet halvroset. - To nyere fyrretræsbænke findes nu på våbenhusloftet.

57 Zachariasen: Orgelfortegn.

58 Dispositionen meddelt af organist Bent Laursen.

59 Venligst oplyst af gørtlerfirmaet.

60 Henning Henningsen: Kirkeskibe i Århus og Skanderborg amter, i ÅrbÅrhSt. 1952, s. 109f.

61 1972 ved toldinspektør A. C. S. Nissen, Varde.

62 Ifølge fot. 1907, i NM.

63 Eksempelvis i Sem 1755, Hem 1756 (Onsild hrd.), Lime 1756 (Sønderhald). Jfr. Uldalls tilføjelser til Nyrop: Kirkeklokker, s. 129.

64 RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528/29. 108 A. nr.21.

65 LA Vib. Torrild-Vedslet ministerialbog 1683ff.

66 Vedrørende de døde, bekransede drenge meddeler optegnelserne: Den tredieældste dreng, Gregers, *7. marts 1674 som »den første af det navn«, må være død før den anden Gregers' fødsel 2. marts 1678, altså højst 4 år gl. Hans, »den første af det navn«, *4. aug. 1683, † mellem 26. og 27. aug., altså knap en måned gammel. Det i optegnelserne sidstnævnte »navnløse barn, som var en dreng«, blev født 25. marts 1691 og var antagelig dødfødt.

67 Suppleret efter Chr. Axel Jensens indb. 1907.

68 Chr. Heilskov, i JySaml. 4. rk. II, 286.

Fig. 38. Torrild 1:10000. Opmålt omkring 1800 af J. K. Rose. - *Map of the village.*

The small church of Torrild is without any outstanding features and was probably built around the year 1200 of field stones and ashlar. In the last decades of the 15th century vaulting was constructed in the chancel and the nave, and a porch was added in front of the south door. Later in the same period the nave was lengthened towards the west including a small tower at the gable. The tower belongs to a group which is characteristic of the Århus diocese: Two walls are connected at the top by two arches supporting the belfry. The prolongation of the nave was planned with a vault, but this has never been executed.

The only relic from the Medieval church is the Romanesque baptismal font, which belongs to a uniform type common to the region around Horsens Fjord. From church accounts it is known that what was probably the earliest

pulpit was made of masonry, as is the case in a number of the churches in the immediate vicinity. The present pulpit of wood was made 1616 by the wood-carver Oluf Olufsen of Hedemølle. He was especially well-known in the Hads district and his other work in the church, the altarpiece from 1610, bears his signature. The paintings on the altarpiece are the work of the Ribe painter Lauritz Andersen, while Gevard from Odense, decorated the pulpit, as he did in Bjerager. The Baroque bench-ends were carved 1654, the votive ship 1672. The bell was cast 1756 by Caspar Kønig, Viborg.

A painting on a sepulchral tablet from c. 1691 for a priest's family testifies to the large size of families of those days. A number of tombstones from the 1600's probably carved in Århus, were formerly embedded in the floor of the church, but now stand along the walls.